

821.111(73).09-31 Селинцер Ц. Д.
371.3.:821.163.41
<https://doi.org/10.18485/kij.2022.69.1.12>

ЈЕЛЕНА Г. ГРЕБОВИЋ, докторанд*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 20.11.2021.
Прихваћен: 30.05.2022.

ЧИТАЛАЧКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ УЧЕНИКА У ЧИТАЊУ И РАЗУМЕВАЊУ РОМАНА О ОДРАСТАЊУ

Обрада романа о одрастању један је од најинтересантнијих, али и најкомплекснијих феномена наставне праксе. Полазиште за израду рада је роман о одрастању, тзв. *билдунгсроман*. У првом, теоријском делу ће бити наведене карактеристике овог жанра, његове посебности и историјска рецепција. Након теоријског дела, аутор ће на примеру романа *Ловац у житу*, Ц. Селинцера показати на који начин се роман о одрастању уводи у наставни контекст, како се чита и тумачи. Аутор ће показати која књижевна знања су потребна да ученик стекне у наставном процесу, као и које компетенције ученик треба да развије како би што боље проучио овај жанр. Суштина овог рада била би усмерана ка представљању важних аспеката у проучавању романа о одрастању. Користиће се постојећа литература, указани ће бити пишчеви ставови о жанру, прошириће се контекст за разумевање билдунгсромана уз помоћ методичке и књижевно-теоријске литературе.

Кључне речи: роман о одрастању, билдунгсроман, *Ловац у житу*, методика, приступ, компетенције, настава.

Оно што заиста може да ме нокаутира је књига над којом, када је прочитате, пожелите да аутор те књиге буде ваш блиски пријатељ и да га можете позвати телефоном кад год вам то падне напамет. То се, међутим, не догађа нарочито често.¹

1. Роман о одрастању

Роман о одрастању је врста романа у којем се духовни развој јунака приказује путем учења и животног искуства и прати од детињства до доба када ње-

* jecagrebovic@gmail.com

¹ Сви цитати из романа *Ловац у житу* наведени су према ЛОМ-овом издању из 2007. године, са наведеним бројем странице након цитата.

гова личност достигне одређено образовање и оспособи се да испуњава моралне захтеве према себи и друштву.

Термин је сковао немачки филолог Јохан Карл Симон Моргенстерн почетком 19. века, да би га 1905. популарисао немачки филозоф Вилхелм Дилтај. Осим облика образовни роман и дословно преузетог немачког облика билдунгсроман (нем. *Bildungsroman*) у српској науци о књижевности употребљавају се са истим или сличним значењем и термини: роман о васпитању, образовању, одрастању, роман формације итд. Франко Морети наводи и термине „роман формирања” или „роман социјализације”. Неретко се за први образовни роман у светској књижевности узима Гетеов *Вилхелм Мајстер*. Међутим, многи романи штампани пре Гетеовог имају елементе овог жанра, попут Волтеровог *Кандида*. Поред Гетеа, развој билдунгсромана кретао се преко Џејн Остин, Стендала, Флобера и многих других писаца. У двадесетом веку ова врста често почива на извесним ироничним или трагичним претпоставкама о интелектуалном сазревању главног јунака те тако губи педагошку поенту и класичне жанровске обрасце. Пример за овакав дестабилизован жанровски образац је *Чаробни брег* Томаса Мана у коме је образовни роман пародиран. Многи проучаваоци су се бавили истраживањем овог жанра – од Хегела, преко Дилтаја, Лукача, Бахтина, Ауербаха, све до Лотмана.

Билдунгсроман говори о одрастању осетљиве особе која је у потрази за одговорима на животна питања са очекивањима да ће то резултирати стицањем искуства. Жанр се развио из фолклорних прича о најмлађем детету које иде у свет у потрази за богатством. Неретко на почетку приче долази до различитих емоционалних губитака. У оваквом типу романа главни јунак постепено стиже зрелост суочавајући се са потешкоћама. Роман о одрастању може да понуди широк спектар значења, у зависности од контекста у којем се употребљавају, може да означава развијање, васпитање, формирање, образовање, одгој, култивисање, просвећивање итд. Често су то термини уз које неретко може да стоји префикс *само* – самоформирање, самообразовање, самоусавршавање, самоостварење. Протагониста романа креће се ка зрелости кроз тегабан и не једном трапав процес самопроналажења путем поплочаним бројним спољашњим препрекама, противречностима, искушењима, интригама, иронијама, заблудама и разочарењима да би успео да помири и хармонизује субјективна очекивања са захтевима објективног (политичког, друштвеног) поретка. Јунакове представе о циљу животног пута, одређене заблудама и погрешним проценама, мењају се током његовог развоја, а резултат тог процеса је јунаково измирење са светом. Срећан завршетак подразумева да првобитна супротност између порива за потврђивањем сопствене природе и захтева спољног света буде измирена (Поповић 2007: 482).

Младост је нужно одређење ових јунака. Модерна младост, утицај образовања, нов однос према природи, унутрашњи живот јунака, само су неке од карактеристика романа о одрастању. Јунака карактеришу унутрашњи немир, велика очекивања и губљење илузија. Структура романа о одрастању је суштин-

ски контрадикторна, изграђена на контрастима – динамизам и границе, немир и осећање краја. Заплет класичног билдунгсромана своди се на проналажење среће као највише вредности. Јунак у оваквом типу романа покушава да изгради властито его и учини га центром властите структуре (Морети 2000: 424). Јавља се сукоб између идеала самоодређења и императивног захтева за социјализацијом. Склоност ка индивидуалности проистиче из самоодређења.

Проучаваоци као тему романа о одрастању наводе „измирење проблематичне индивидуе, коју води доживљени идеал, са конкретном, друштвеном стварношћу”. Основни проблем је трагање за смислом у свету који се доживљава као непријатељски. Новија проучавања романа о одрастању одбацују Дилтајев захтев срећног краја, па се јавља могућност и несрећног завршетка.

Роман о одрастању се повезује са педагошким романима, али и (ауто)биографијом јер ти жанрови приказују животни пут појединца. Многи проучаваоци роман о одрастању доводе у везу са пустоловним романом јер јунак пролази кроз низ пустоловина и самопроналажења.

У европској књижевности роману о одрастању припадају: Виландова *Историја Агатона*, Гетеови романи *Године учења Вилхема Мајстера* и *Године путовања Вилхема Мајстера*, Хесеов *Петер Камензид*, Манов *Чаробни брег*, Флоберово *Сентиментално васпитање*, Филдингов *Том Џонс* итд. У српској традицији, овом жанру романа би могли да припадају романи *Прољеће Ивана Галеба* В. Деснице и *Породични циркус* Д. Киша.

2. Читалачке компетенције

Компетенције су капацитет појединца који се исказује у вршењу сложених активности у образовно-васпитном раду. Компетенције представљају скуп потребних знања, вештина и вредносних ставова. Неопходно је поћи од знања и искуства којима ученици располажу, индивидуалних карактеристика ученика. Концепт компетенције обухвата и разматрање значајних циљева и садржаја учења који треба да поспеше лични развој ученика и да их позиционирају у домену знања и вештина, на начин који омогућава најбољу припрему ученика за ефикасно функционисање у друштву. Компетенцију можемо да схватимо и као начин решавања проблема (задатака). Када треба да обавимо задатак или да решимо проблем, користићемо констелацију програма из наше главе (које називамо схемама), а који се налазе у одређеним међусобним односима, како бисмо дошли до решења. Схеме нису ништа друго до знања и вештине које смо усвојили. Развој компетенција ученика ће се огледати у самосталном читању, разумевању и тумачењу романа о одрастању. Стицање и развијање читалачких компетенција представља један од приоритетних циљева наставе књижевности. Приликом развоја читалачких компетенција на наставнику је да усмерава наставу тако да наставне поступке и принципе не уноси споља у дело, већ да се они траже у делу (Бајић 2014: 31).

3. Читалачке компетенције и роман о одрастању

Ловац у житу представља роман о одрастању. Џером Селиндер пише *Ловаца* десет година, а коначно га објављује 1951. године. Оно што овај роман чини посебним јесте лик Холдена Кофилда. У елементе романа о одрастању спадају: утицај појединца на друге, одређени догађај који је покретач низа околности које се развијају пред очима читалаца. Ова врста романа не садржи само елементе сазревања појединца и формирање његове личности већ и приказ времена, као и критику друштва. Роман о одрастању приказује Холдена у процесу учења и стицања животног искуства, прати његово образовање, као и његову индивидуу која треба да досегне стање да испуњава моралне захтеве према себи и према друштву.

Џером Селиндер је један од најутицајних писаца XX века. Рођен је у имућној америчкој породици, што му је пружио прилику да путује по Европи. Од детињства се припремао да буде писац, похађао је курсеве писања и упознао неке од најпознатијих америчких писаца. Почео је да објављује уочи Другог светског рата. Велики утицај на његово стваралаштво имало је познанство са Ернестом Хемингвејем, којем саопштава да жели да напише „осетљиви” роман, али се плаши да га читаоци неће препознати и схватити. Своје најзначајније дело је коначно и написао, а роман је дочекан са великим одушевљењем. Постао је изузетно популаран, а на српски језик је преведен 1958. године.

Уз помоћ читалачких компетенција, знања и вештина ученик треба да ступи у интеракцију са романом *Ловац у житу*. Стварањем повољних услова и смерницама које наставник даје, ученик је у могућности да открива све слојеве датог књижевног дела. Наставник треба да сугерише ученицима да воде рачуна о томе како свет приказан у делу „захтева да буде сагледан”.² Да би уживао у причи, ученик треба да се саживи са њом. Одломак из овог романа ради се у осмом разреду основне школе. Пракса је показала да су ученици били изузетно мотивисани да прочитају цело дело. Доживљајно читање одломка из читанке, као и добро мотивисање, истраживачки задаци, интерпретација текста, пробудила је свесну ученичку активност и врло радо су били вољни да читају дело које се „разликује” од осталих дела која су радили у основној школи. У разговору са ученицима у школској пракси, аутор се сусрео са изузетно мотивисаним ученицима за рад и примање нових знања. Како је овакав тип савременог романа о одрастању непознат ђацима у основној школи, аутор је наишао на одличну рецепцију овог жанра, на изразито заинтересоване ученике жељне да говоре о Холдену, његовом одрастању, начину приповедања, као и о његовим поступцима. Сличних година као и он, ученици се преносе у свет њујоршких улица, проживљавају све оно што се главном јунаку догађа и идентификују са њим.

² Видети више у: Р. Ингарден, *О сазнавању књижевног уметничког дела*, Београд, 1971.

Приликом обраде овакве врсте романа, неопходно је поћи од онога што је ученицима већ познато. У претходним разредима радили су *Живот и прикљученија*, Доситеја Обрадовића. Позивајући се на сродна дела из школске лектире, ученици лакше усвајају нове појмове. Подсећање на познати жанр, а потом надграђивање појма је много ефикасније него пуко декламовање теоријских појмова. Често поређење сродних жанрова или дела из истог жанра ученицима омогућава да боље разумеју одређено дело.

Истраживачки задаци пре обраде *Ловца у житу* чине да ученици боље запазе одређене елементе романа. Путем истраживачких задатака наставник мотивише ученике. Школска пракса је показала да је ученицима и сам назив врло примамљив и интересантан, неретко их је само он успео мотивисати да дело прочитају.

Бављење жанром, његовим вредностима и посебностима, границама и проходношћу у настави има хеуристички карактер – омогућава ученику да књижевним чињеницама приђе поступно и да на темељу сазнања о појединачном делу (*Ловац у житу*) дође до схватања целине, до општег појма жанра (Бајић 2017: 34).

Прихватање књижевног текста у околностима познатог жанровског контекста има знатан утицај на процес доживљавања и сазнавања романа *Ловац у житу*. Верујемо да ће се током читања Селинцеровог романа код ученика спонтано јавити заинтересованост за дело, да ће бити појачана саосећајност и разумевање за главног јунака и његове поступке. Протагониста је дечак чије неразумеваше од стране света, његово одметање, начин размишљања о животу, поступци могу да побуде ученичко одушевљење за дело, емпатију као и да појачају деловање текста. Читаочева заинтересованост за уметнички свет дела успоставља се помоћу језика и стила приповедача, његовог непосредног обраћања, поистовећивања са ситуацијама које му се догађају. Резултат тако успостављеног односа између ученика и дела се огледа у томе што ученик искуствено може да се уживи у уметнички свет и из непосредне близине (успостављене помоћу Холденовог обраћања читаоцу) увиђа и просуђује његове вредности, а то доводи до успешнијег разумевања и сазнавања романа.

Током истраживачког рада, који претходи приказу романа о одрастању *Ловац у житу*, ученици се могу усмеравати следећим задацима:

1. Наведите која све осећања је роман код вас пробудио. Анализирајте расположење и ком сте га читали. На које сте се делове романа најчешће враћали? Како доживљавате свет одраслих? Шта не разумете у њему? Шта бисте волели да промените?
2. Пренесите се у уметнички свет романа. Настoje да се што више приближите главном јунаку и да свет посматрате из његовог угла. Образложите са чим се слажете/не слажете са њим. Шта вам је било занимљиво у његовим размишљањима и поступцима? Пратећи поступке и размишљања Холдена, скицирај његов лик.
3. Одредите тему романа. Запазите колики временски период је обухваћен радњом романа. Који догађај из јунаковог живота писац бира?

- Зашто баш то? Како тече приповедање у роману. Ко је приповедач? Колико Холден има година? Шта писац постиже бирајући за приповедача адолесцента? Којим формама приповедања се најчешће писац служи? Где се дешава радња романа? Ко су јунаци? Како понашање је типично за адолесценте? Шта се на тај начин проблематизује у роману?
4. Обрати пажњу на који начин је представљен свет одраслих. Шта све Холден критикује у том свету? Чиме он жели да се бави? Како је описан свет одраслих? Из чије перспективе је дат? Зашто Холден не може да се уклопи у свет одраслих? Шта све критикује у њему? Какав свет он жели? За чим чезне? Чиме жели да се бави у животу? Како разумете ту његову жељу?
 5. У ком моменту започиње радња романа? Какав је Холденов однос према школи? Зашто је избачен из школе? Који је разлог његових лоших оцена? Зашто он не може да се уклопи у школски систем? Какав је његов однос према вршњацима и професорима? Зашто се не осећа пријатно међу њима? Шта критикује у њиховом понашању?
 6. Какав је однос између Холдена и његове сестре Фебе? На основу чега то закључујете? Шта га све одушевљава код ње? Анализирајте Фебин лик. Шта она представља за Холдена? Коју реченицу Феба стално понавља? Шта то говори о њиховим породичним односима? Какав је Холденов однос према браћи? А према родитељима? Због чега он не жели да буде исто што и његов отац? Како се понаша према сиромашнима и слабијима од себе? Како реагује на људе који су маргинализовани?
 7. Протумачите наслов дела, са чиме се он може довести у везу, појасните. Објасните стилску функцију некњижевних речи (жаргона) у роману. Издвојте што више порука романа.

Роман о одрастању Церома Селинцера обезбеђује у настави одређен степен разумевања за свет одраслих, за недоумице младог човека, он помаже ученицима да непосредније износе своје утиске о главном и споредним ликовима, да свестраније образлажу осећања која је роман пробудио код њих. На тај начин *Ловац у житу* омогућава стварање емпатије код ученика, али и спремност за рад и разговор о делу. Пред светом Селинцеровог дела, читалац остаје огољен, отвара се целим својим биће (ученици се идентификују са Холденом), пуштају да их његов свет обузме. Осећања која се јављају чине да се ученици замисле над тиме кроз које све муке пролазе млади људи; па кроз шта ће и сами проћи. Она јачају спремност да тумаче књижевно дело, као и читалачку мотивацију. Познато је да људи имају потребу слабије заштите, те ученици теже ка томе да разумеју Холдена, да схвате зашто нешто чини или не чини. Блискост приповедача нарочито утиче на читаоце. Непосредним обраћањем, честим дигресијама, огољавањем унутрашњег живота и недоумицама које се дешавају у Холденовом свету ученици могу боље и себе да разумеју. Коментарима и многобројним дигресијама Холден утиче на читаоце, они имају апелативну структуру – аутор исказује

свој став кроз њих, обраћа се читаоцима и солидареше. Коментаром се постиже уверљивост приче. Он повезује фиктивни свет са светом читаоачеве стварности. Коментар служи Селинцеру као средство посредовања између света књижевног дела и читаоца. Холден се обраћа читаоцима и тако их уводи у поље солидарности. Коментаром се потискује фабула, јача се положај лика, односно његов интелектуализам. Коментаром Холден настоји да читаоцу учини јасан свет књижевног дела и његовог света. Кроз своје коментаре Холден износи главну идеју дела. Холден покушава да изгради властиту свест и биће. Јунак чини све да одрасте кроз самопроналажење и самоодређење упркос бројним спољашњим утицајима. Кроз приповедача и његов исповедни тон ученици осећају блискост, саосећајност и разумевање. Јаус наводи да се читалац из реалног света преноси у положај јунака који се пати или мучи да би „трагичном пренесеношћу узроковао ослобођење његове душе” (Јаус 1978: 447).

И на почетку и на крају романа, Холденов проблем је исти – не може да успостави однос са светом. Он не проналази повезаност света и његовог смисла. Холден мора да пронађе осећај припадности заједници. Холденов лик неприкосновено доминира над осталима, те је због тога изузетно привлачан ученицима. Конфликт који се код Холдена јавља јесте да ли да учествује или не учествује у целини, заједници. Холден не зна да ли је у сукобу са светом или са самим собом – да ли је довољно да буде одређен „споља”, а Феба је ту да потврди његов идентитет. Уобличиће Холденове личности било би достигнуто потврђивањем у свету, али је питање да ли би га усрећило. Јунак се пита да ли је неопходно да ограничи своју слободу. Овај жанр романа осликава однос према свету, друштву, али и однос према себи. Поента је проналажење среће. Проналажење среће представља крај свих напетости, недоумица између јунака и света.

У роману *Ловац у житу* читалац посматра текст кроз очи протагонисте, а он пролази кроз искуство формирања, а такође и само читање би требало да буде процес формирања. Читалац се идентификује са Холденом, дели његову пристрасност и реакције. Читањем овог романа ученик може да запази и чудновато понашање главног јунака, које често може бити апсурдно. У тим тренуцима ученици могу да се удаље од Холденове перспективе посматрања света и запитају се због чега је она таква. Холден ће им и то појаснити – држање до властитих уверења, али се поново јавља питање – да ли су та властита уверења оправдана или пак нису. Држање до властитих уверења охрабрује, али доводи до аутодеструкције.

Са становишта нарације, Холден иницира и носи приватну причу, он управља сижеом. У оваквом типу романа јасно су одређене улоге. Ученици треба да дискутују о томе да ли Холден прави грешку из свог сукоба са светом; он верује да бити део света не треба да значи и потпуну асимилацију са њим. Јунак је у процепу, његова душа је у контрасту са стварношћу – „светом конвенција”. Селинцер користи сказ. Наратор се експлицитно представља као причалац, с тим што у његовом сказу често (не увек) изостаје наратор – слушалац унутар приче, а уместо тога га замењује слушалац – читалац изван приче. Оваквим

начином приповедања, протагониста је још ближи младим читаоцима. *Ловац у жити* подразумева конкретног слушаоца (читаоца), он тражи да читалац уђе у причу и заправо постане саучесник; тражи разумевање.

У жанру романа о одрастању доживљај емпатије, разумевања за главног јунака јавља се као афективна реакција на одговарајући „неразумевајући” карактер свих осталих ликова у роману. Емпатија у роману представља саживљавање са Холденом. Оправдавање и одобравање представља ученичку симпатију за Холдена, која је побуђена увиђањем и разумевањем његових слабости. Кроз недостатке који се јављају у спољашњости, проналази се позитивна суштина унутар главног лика. Ученици су благонаклони јер се идентификују са Холденом, а то додатно појачава њихове симпатије за њега, те му се праштају недостаци.

Претерано емпатичка слика се јавља код ученика из потребе да оправдају лика који им је близак – повезује се са осећањем разумевања. Да би ученици у потпуности разумели дело, неопходно је да се уздигну изнад њега, тек тада успевају да расуђују о Холдену и његовим поступцима и о свету приказаном у делу. Одвајање критичког и емоционалног просуђивања лика је предуслов за дубље сазнавање и тумачење романа о одрастању. Кроз одвајање, ученици ће и сами проћи пут сазнавања о себи и свету који их окружује, тражиће смисао, а можда ће, чак, изгубити и неку илузију.

Приповедач користи језик близак свакодневној комуникацији, што је врло привлачно ученицима. Селинцера реченична структура је једноставна, језик је упрошћен – разговорни, са примесама сленга и жаргона, те је додатно близак ученицима. У Холдену се огледа аутодијагетички приповедач – главни лик прича своју причу, те је питање можемо ли говорити о веродостојности приче или о субјективности. Селинцер користи доживљени говор, његов Холден уз помоћ слободног индиректног говора саопштава мисли о свету. Уз помоћ доживљеног говора аутор у тексту предочава мисли и говор јунака. Кроз приповедача који се обраћа читаоцима, не нартерима унутар приче, Селинцер ствара приснији однос. Он директно саопштава животне истине без икаквог посредника путем крајње разумљивог и неувијеног језика. Фокализатор који се највише појављује и чија тачка гледишта је најзаступљенија је Феба. У сестри Холден види оно што би се требало сачувати – морал, етика, чистота. Остали фокализатори у Холденовом свету имају споредне функције и њихове тачке гледишта за приповедача нису од важности.

Селинцер *Ловац* пише као дијалог са самом књижевношћу. Он указује на сложеност живота у модерном свету. Приповедањем у првом лицу желео је да имитира усмено приповедање, да дочара ствари и догађаје, да опише спољашње из перспективе која је „унутра”. Прича се развија као нека врста дијалога са читаоцем. Читалац је увек укључен у његову причу. Селинцер је настојао да прикаже главног јунака као некога ко је одан чистоћи – то се најбоље огледа у епизоди са проститутком, као и у епизодама са Сали и Џејн.

Дијалог Холдену омогућава да саопшти оно што има да каже о другима. Најпознатији дијалог је дијалог са професором. Холден не успева да се снађе ни у једној ситуацији, он тражи од људи оно што људи не могу да му пруже – то је јако важно за његов положај у свету. Јунак има високе моралне захтеве, не може ни у једној средини да пронађе своју позицију. Важна димензија у Селинцеровом роману је настојање да се прикаже модерно доба, у суштинском смислу. Селинцер има амбицију да прикаже кошмар модерног доба, који је захватио све видове људског живота. Он доводи до губљења обзира према другим лицима. Увек се разговор своди на површне фразе, нико не жели да открива себе – из овога се рађа дубока депресија. Свако живо биће доживљава себе као депресивно биће, а главни јунак се креће, бежи од самога себе, од онога што га мучи.

Разговор о наслову романа је ученицима нарочито занимљив. Одакле овакав назив? Узет је из једног хита, крајем четрдесетих година, Роберта Бернса. У том хиту је реч о човеку који је постао идеал, због чега и јунак хоће да буде *ловац у жити* – он би да спасава, али да буде прикривен, да не би ометао дечију игру.

На једном месту се излаже поетика и приповеда према начелима поетике, што представља показатељ добре теорије и праксе уједном и омогућава ученицима да на конкретном примеру уоче примену истих.

Читалачке компетенције односе се на низ интелектуалних способности и стратегија које омогућавају разумевање значења садржаних у одређеном тексту. Када говоримо о читалачким компетенцијама, прво са чиме се сусрећемо јесте разумевање прочитаног или читалачка писменост. Говорећи о жанру романа о одрастању, који се ради у осмом разреду основне школе, верујемо да је први услов испуњен – да ученици поседују читалачку писменост на одговарајућем нивоу. Читалачке компетенције се развијају на сваком наредном часу српског језика и књижевности. Ученици стичу на часовима обраде и утврђивања овог типа романа различите компетенције, које се не односе само на садржај предмета, већ могу имати адекватну примену у друштву или се односе на целоживотно учење.

Обрада романа о одрастану Церома Селинцера обезбеђује одређена књижевна учења. Увођењем дела у наставни контекст, ученици усвајају нова, а проширују стара знања. Бављење жанром и његовим посебностима омогућава ученицима да помоћу књижевних чињеница, поступно дођу до особености конкретног дела – романа *Ловац у жити*. Увођењем новог појма – романа о одрастању – ученик улази у чаробни свет сазревања који се пред њим отвара. Наставник код ученика развија књижевна знања која су неопходна како би ваљано тумачио овај жанр. Методом дедукције, из општих сазнања о жанру романа о одрастању, ученици долазе до конкретних примера које поткрепљују у тексту. Поступним и ваљаним планирањем обраде романа о одрастању, наставник укључује нове појмове, које повезује са већ познатим и тако ствара корелацију између претходно обрађеног и новог градива. Примање новог текста у околностима познатог жанровског контекста има знатан утицај на процес сазнавања и доживљавања текста. Ученик се уживљава у свет и сазнавање о роману боље обавља. Добрим истраживачким задацима, наставник усмерава ученике

на битне одреднице у тексту. Ученици износе своја осећања и анализирају расположења у роману о одрастању. Коментаришу свет одраслих – разговарају о томе шта би/не би променили. Разговарајући уопштено о свету који се налази у роману, ученици пореде свет у којем они живе са светом у делу – развија се критичко мишљење. Преношењем у уметнички свет романа, ученици се приближавају главном јунаку и посматрају систем из његовог угла – развијају емпатију и алтруизам. Коментарисањем поступака главног јунака и скицирањем његовог лика ученици износе низ особина које запажају код њега, развијају способност процењивања човека, али исто тако портретишу одређени књижевни лик. Оправдавају или не одређене поступке и наводе разлоге због чега је тако. Разговором о поступцима, ученици стичу компетенцију за решавање проблема. На основу сазнања о жанру, ученици су способни да одреде колики је временски период обухваћен радњом романа и да дају одговор зашто је то тако. Јасно умеју да издвоје догађај који писац бира као главни и да образложе због чега је он карактеристичан. Одређују тип приповедања који писац користи у роману и ко приповеда причу. Способни су да опишу главног лика, као и шта је писац постигао бирајући за приповедача адолесцента. Уче нове појмове који се односе на приповедача. Ученици издвајају форме приповедања којима се писац служи. Поред већ познатих књижевних појмова, сусрећу се са појмом доживљеног говора и сказа. Анализирањем различитих ликова ученици проширују своја знања о људским особинама, вреднују поступке и критикују одређене видове понашања. Разговором о поремећеним породичним односима ученици развијају свест о здравој и функционалној породици. Образлажући Холденово реаговање на људе „са маргине”, говоре о скрајнутим људским групама и односу друштва према њима. Развија се компетенција за одговорно учешће у демократском друштву. Ученици објашњавају некњижевне речи и њихову функцију у роману. Усвајање појмова жаргон и сленг. И на крају, тумачећи наслов дела, говоре о идеалима који воде људе и издвајају што више порука које роман о одрастању, на челу са Холденом, носи. Наставна пракса је аутору показала да су ученици изузетно заинтересовани за овај роман, радо га читају, још рађе говоре о њему и често му се враћају.

Поседујући и употребљавајући читалачку компетенцију у жанру романа о одрастању, ученици стичу и друге компетенције неопходне за њихов духовни развој – естетску, комуникацијску, компетенције за решавање проблема, компетенције за одговорно учешће у демократском друштву итд. Основа свих ових компетенција се налази у читалачкој. Развој компетенција ученика се огледа у самосталном читању и тумачењу романа о одрастању. Овај тип романа нуди прегршт тема за размишљање и обраду. Младост, унутрашњи живот јунака који се тражи, страхови, изгубљене илузије, унутрашње незадовољство, осећање краја теме су битне ученицима, а овај жанр романа има прилику да им пружи својеврсне примере и одређена решења животних проблема са којима се млади про-тагониста сусреће. У основној школи, роман о одрастању се ради у одломцима, а аутор је тежио да прикаже зашто је овај жанр остављен по страни и зашто би требало да му се посвети додатна пажња.

ЛИТЕРАТУРА

Селинцер 2007: Д. Ц. Селинцер, *Ловац у житу*, Београд, ЛОМ.

*

Бајић 2008: Љ. Бајић, *Проучавање хумористичке прозе у настави*, Београд: Завод за уџбенике.

Бајић 2014: Љ. Бајић, Читалачке компетенције ученика у савременој настави књижевности, у зборнику *Савремено изучавање српског језика и књижевности и словенских језика као матерњих, инословенских и страних* (17. Конгрес ССДС), Београд.

Деретић 2003: Ј. Деретић, *Историја српске књижевности*, Зрењанин: Sezam book.

Живковић 1990: Д. Живковић, *Теорија књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Илић 2003: П. Илић, *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси*, Нови Сад: ЗМАЈ.

Ингарден 1978: Р. Ингарден, *О сазнавању књижевног уметничког дела*, Београд: СКЗ.

Јаус 1978: Н. R. Jaus, *Estetika recepcije*, Beograd: Nolit.

Морети 2000: F. Moreti, *Bildungsroman kao simbolička forma*, Реџ.

Николић 1999: М. Николић, *Методика наставе српског језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Поповић 2007: Т. Поповић, *Речник књижевних термина*, Београд: Логос Арт.

Росандић 1986: D. Rosandić, *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, Zagreb: Školska knjiga.

Солар 1976: М. Солар, *Теорија књижевности*, Загреб: Школска књига.



Илустрација ученика
Немања Расипанов, 2019.

Jelena G. Grebović

STUDENTS' READING COMPETENCIES IN READING AND UNDERSTANDING
NOVELS ABOUT GROWING UP

Summary

The paper analyzes the novel about growing up in *The Catcher in the Rye*. An attempt was made to explain what literary knowledge is necessary for a student to acquire in order to properly interpret this novel, as well as what competencies are necessary for a student to possess. The features of Salinger's novel and its specificity from different aspects are analyzed. The essence of this paper is aimed at presenting the novel about growing up as a suitable genre for processing in teaching practice. The text is more than a grateful support for methodical processing in primary school because it strongly awakens the imagination of students, and that is, above all, a sufficient motivation for a literary work to be processed in a valid methodical way through awakening conscious student activity. Of particular value is the broadening of the focus on the study of novels about growing up, which opens new spaces for future interpretations.

Key words: Novel about growing up, bildungsroman, *The Catcher in the Rye*, methodology, approach, competencies, teaching.